
A tanulási nehézségek háttere

KULCSÁR MIHÁLYNÉ

Világszerte nő a tanulási nehézséggel küzdő gyerekek száma. Az utolsó széles körű felmérés ez irányban a hatvanas évek végén készült, melynek adatai azt mutatják, hogy a népesség igen nagy százalékát érinti a probléma. Az Amerikai Egyesült Államokban a gyerekek 5-10%-a, a Német Szövetségi Köztársaságban 10-15%-a, Magyarországon 17%-a nem tudott együtt haladni kortársaival.

Az Oktatási Minisztérium ez után a felmérés után hirdette meg pályázatát az új olvasztanítási módszerek kidolgozására. Azóta Magyarországon csak részleges felmérések készültek. Ezek azt mutatják, hogy a helyzet tovább romlott. Az új olvasztanítási módszerek nem sokat javítottak a helyzeten, azaz továbbra sem csökkent a tanulási problémával küzdő gyermekek száma. E módszerek gyakorlati alkalmazása során kiderült, hogy nincsenek csodák, „csak” kemény munka, és lelkiismeretes, felelősségteljes, gyermekszertető pedagógusok vannak. És persze tanulási problémával küszködő gyerekek, akiknek minden iskolában eltöltött nap külön megpróbáltatást jelent.

Nincs olyan iskolai osztály, amelyikben ne lenne két-három olyan gyerek, aki nem tud együtt haladni társaival, de olyan osztály is van, ahol öt-hat is található. Ezek a gyerekek bukdácsolnak, vagy áttelepítik őket az eltérően fejlődő gyerekeket oktató gyógypedagógiai osztályokba, iskolákba. Egész életükben viselik az iskolai kudarcok nyomát.

Az általános iskolában tanító pedagógusokat a pedagógusképzés során nem készítik fel arra, hogy felismerjék és kezelni tudják ezt a problémát. A szülők gyakran érzik, hogy a gyermekük nem butább, mint a többi, de segíteni ők sem tudnak a helyzeten. Azt gondolják, a gyermekük lusta, hanyag, nem akar tanulni, nem akar figyelni, amiért büntetik, szidják őt, ám ezzel csak az énképét és önbizalmát rombolják.

Ezek a gyerekek az iskolában sincsenek jobb helyzetben. Személyiségük tovább torzul, pszichoszomatikus tünetek (éjszakai ágybavizelés, hasfájás, gyomorfekély, vastagbélgyulladás, asztma stb.) jelentkezhetnek náluk, melyek idővel krónikus szervi betegséggé válhatnak. Nehezebbé válik a gyermekek társadalmi beilleszkedése is. Ezeknek a gyerekeknek értelmi képességei nem gyengébbek a társaikénál. Intelligenciájuk átlagos vagy felette van az átlagnak. Érzékszerveik épek, semmiféle kimutatható fogyatékosságban nem szenvednek, teljesítményük mégis lényegesen elmarad kortársaiké mögött.

A tanulási nehézség gyakran magatartásbeli zavarral párusul. A magatartásbeli devianciák nem okai, hanem következményei a tanulási nehézségeknek. Az ezzel küzdő gyerekek már nagyon korán megtapasztalják a másságot, az el nem fogadást, a kitaszított-ságot. Nem értik, mi a baj velük, s egy idő után elfogadják a környezet negatív értékítéletét, önkéntelenül is alkalmazkodnak hozzá. Peremre sodródnak, fogékonyabbá válnak az antiszociális viselkedésformák iránt.

A legújabb kutatások szerint a tanulási zavarok kapcsolatba hozhatók a fiatalkori bűnözéssel. A fiatalok bűnözők igen magas százaléka küzdött az iskolában tanulási nehézséggel. Életútjuk vizsgálatával jól nyomon követhető, milyen korán megtapasztalták a kirekesztettséget, a tolerancia hiányát vagy egyenesen a feléjük áramló gyűlöletet, pedig életük korai szakaszában még nem volt más bűnük, csak az, hogy tanulási nehézséggel küzdöttek.

A kérdésben legelőször szemléletbeli változásra lenne szükség. Tudnunk kell, hogy a gyerekek rossz ez az állapot, szenved tőle, és semmi köze az akaratához. Boldogan teljesítené a vele szemben támasztott követelményeket, ha tudná. Senkinek sem jó a sikertelenség a felnőtt is nehezen tud megbirkózni vele. Ki járna be nap mint nap egy

olyan munkahelyre, ahol nem tudja elvégezni a rábízott munkát, és ráadásul még el is marasztalják a kollégák előtt? A gyerekek nem mondhatják: „Nem csinálom tovább”. Gyakran megfogalmazzák szóban vagy egyéb módon, de a környezet nem veszi figyelembe tiltakozásukat.

A kisgyerek nem érti, mit akarnak tőle, csak érzi, valami nincs rendben. A sikertelenségre vérmérséklete, neveltetése szerint reagál. A magatartási probléma már csak következmény, válasz a környezet visszajelzéseire. A gyerekek önértékelési szintje alacsony, ami rontja a helyzetüket a közösségben.

A tanulási probléma a gyerekek akaratától független állapot, nem szabad feltételezni, hogy a pedagógust vagy a szülőt akarja bosszantani vele. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert a felnőttek gyakran úgy reagálnak gyermekük sikertelenségére, mintha az szándékosan nem akarja eleget tenni elvárásaiknak.

Gyakran hallom szülőktől és pedagógusoktól egyaránt: „Ha legalább látnám, hogy ő is akarja...”, ha látnám benne az igyekezetet!” Tudnunk kell, semmit nem lehet huzamosabb ideig akarata megfeszítésével csinálni. Az akarat rövid időre szóló energiákat szabadít fel. A felnőtt ember is képtelen arra, hogy nap mint nap akarata megfeszítésével végezzen valamilyen munkát. Hogy lehetne elvárni ezt egy kisgyerektől?

Tény, hogy a gyerekek tesznek erőfeszítéseket nehézségeik leküzdésére, de ha nem kapnak szakszerű, hatékony támogatást, elveszítik kedvüket, kifáradnak. Ilyenkor úgy tűnik, minél többet foglalkoznak velük, annál kevesebbet tudnak. Ez a túlfoglalkozás jele. A túlfoglalkozás nem javít, hanem ront a gyerek helyzetén, s igen nagyfokú ellenállást alakíthat ki benne az iskolával, tanulással, pedagógussal, szülővel szemben, ami az egész társadalommal való szembenállásig is elvezethet. Ez a szembenállás csak következmény, melynek hátterében ugyanúgy a fel nem ismert vagy rendezett tanulási nehézségek húzódnak meg.

A tanulási nehézség problémaköre nem kapcsolható csak az iskolához. Tulajdonképpen egy tünetről van szó, amely azt jelzi, hogy a gyerek idegrendszerére nem megfelelő hatásokon működik. Ennek jelei sok esetben már csecsemőkorban felfedezhetők (ha a csecsemő túl nyugtalan, sírós, vagy nagyon aluszékony; ha nem fejlődik egyenletesen, rossz étvágyú, sovány, vagy túl mohó, esetleg túlsúlyos; ha mozgásfejlődése rendellenességeket mutat, beszédfejlődése késik vagy erősen hibás). Erre utal az is, ha óvodáskorban a gyermek nehezen válik le az anyjáról, ha beilleszkedési nehézségei vannak, ha nem tud elmélyülten játszani, erős benne a rombolási ösztön, durva, agresszív vagy nagyon visszahúzódó, gátolt, passzív, érdektelen, ha nem tudja jól használni a kezét, koordinációs zavarai vannak mind a nagy mozgások, mind a finom mozgások területén, ha nehezen tanul meg verseket, dalokat, nem érdekli a mese, ha nehezen fejezi ki magát szóban, és nehezen tájékozódik térben és síkban.

A felsorolt jelek közül egynek-egynek megléte még nem jelenti, hogy a gyermek tanulási nehézséggel fog küzdeni, többnek az együttes jelenléte azonban már valószínűsítheti azt.

A jelenség okai, előfordulási formái és kísérő tünetei igen különbözők és összetettek lehetnek, s a jelölésére is igen sokféle elnevezés használatos. Az egyetlen közös jellemző, hogy a szóban forgó gyerekek rendes osztálytermi körülmények között, az általánosan használt módszerekkel nem képesek tanulni, és lemaradnak évfolyamtársaiktól. E lemaradás jelentkezhet egyetlen területen, például az írás-olvasás területén, de megmutatkozhat több elméleti tárgyban is.

Ha a gyermek beszédkézsége, ügyessége kiemelkedően jó, az el is fedheti a problémát. Előfordulhat azonban, hogy éppen a beszédfejlődés vagy a finom mozgások fejlődésének a zavarai okozzák a nehézséget. Ilyenkor a környezet hamarabb szembesül a problémával.

A hátrányok ledolgozásához speciális és személyre szabott támogatásra van szükség. Ezért fontos a tanulási nehézségeket előidéző okok feltárása.

A tanulási probléma tünetcsoportja

A tünetek széles skálán mozognak.

1. A viselkedés és aktivitás területén mutató zavarok

A gyerekek hiperaktívak vagy hipermotilisak. Nem képesek nyugton ülni, állandóan közbeszólnak, nem tudják kivárni, míg sorra kerülnek. Állandóan izegnek-mozognak, jár

a kezük-láguk, társaikat sem hagyják nyugodtan dolgozni. Alacsony tűrőképességgel rendelkeznek, gyakran kerülnek konfliktusba társaikkal.

A másik véglét: túlzottan „nyugodtak”, aluszékonyak, gátoltak, nagyon hamar kifáradnak.

2. *Figyelemzavarok*

Hullámzó, ingadozó a figyelmük, ami vagy túlzottan elterelhető, vagy megtapad egy témánál, összpontosítási nehézségeik vannak. A figyelem szelektáló funkciója elégtelen.

3. *az érzékelés és a motorikum területén mutatkozó zavarok*

A nagy és finom mozgások koordinálatlanok. A látáshoz kapcsoló elemi gondolkodási műveletek nehézkesek vagy elégtelenek. Nehézséget okoz a különböző ingerek átfordítása. A finom auditív ingereket a gyermek nem tudja megkülönböztetni. A szem-kéz koordináció hiányos.

4. *A térbeli orientáció problémája*

Nem alakul ki megfelelő testkép, testséma. Iránytévesztők, a névutók jelentését nem ismerik. Lateralizációs zavarai vannak. A gyermek környezete, ruházata rendezetlen.

5. *A nyelvi fejlettség zavarai*

Gyenge beszédartikuláció, szegényes szókinccs, nehézkes kifejezőmód, beszédhiba, beszédgátlás fordul elő náluk. A beszéd észlelése is lassúbb, akadályozott. Beszédkényszer, a beszéd nem hordoz mondanivalót.

6. *Másodlagosan kialakuló tünetek*

Nagyfokú kudarcérválás, agresszió, visszahúzódó, gátolt viselkedés. Figyelemfelkeltő viselkedés, bohóckodás, ellenállás minden pedagógiai ráhatással szemben.

A tanulási nehézség okai

A szakirodalom, de saját tapasztalatom szerint is a tanulási nehézség többokú rendellenesség, s a felsoroltakon kívül számos, eddig nem tárgyalt együtthatója is lehet a problémának. A teljesség igénye és minden rangsor nélkül, emlétek néhányat ezek közül is (Marton Éva nyomán):

1. *Társadalmi ok*

Világjelenség a vizuális kultúra túltengése. A gyermek egészen kicsi korától kezdve készen kapja a látványt, így nem tanulja meg az auditív ingerek átfordítását képi nyelvre. Nem indul be a képzelet fejlődése. Ezzel szemben minden alkotó tevékenység alapja a teremtő képzelet.

2. *Szellemi járvány*

Az írás-olvasás elvesztette eredeti jelentőségét, Eredetileg az írásbeliség a tapasztalatok átörökítését szolgálta. Napjainkra ezt a szerepét egyre jobban átveszi a számítógépes és vizuális adattárolás, s az írásbeli közlés egyre érdektelenebbé válik.

3. *Öröklődés*

A vizsgálati eredmények nem egyértelműek. Az esetek 41-55%-ában mutatható ki a családi előzmény. Egyes kutatók (Hallgrew, Rosen, Shermann, Golaberda) genetikai alapokat találtak a dyslexia egy bizonyos fajtájánál. A 15. kromoszómában találtak rendelkezésre, ami apai ágon öröklődik.

4. *Nemhez kötöttség*

Két-két és félszer több a tanulási nehézséggel küzdő fiú, mint lány. Iskolába kerülésük időszakában a fiúk idegrendszere éretlenebb. A nyelvi területek fejlődésében kb. két év előnyük van a lányoknak. A tesztoszteron férfihormon a serdülőkorig gátolja a kérgi működések fejlődését. A fiúk fejlődésbeli hátrányukat 13-17 éves kor között ledolgozhatják, amennyiben nem alakult ki bennük túl sok pszichés gátlás. A lányok ritkábban küzdenek tanulási nehézséggel, de ha igen, az súlyosabb és makacsabb.

Az érés eltérő ütemét figyelembe véve, talán nem szerencsés, hogy a fiúk és a lányok együtt, egy közösségben kezdik az iskolát, eleve hátrányos helyzetbe kényesztve a fiúkat.

5. *Lelki okok*

Valamilyen lelki trauma lekötöheti a gyerek energiáit, aki nem képes az adott, aktuális problémával foglalkozni. Lehet valamilyen bánata, például haláleset a családban, amit

nem képes feldolgozni. Lehet mögötte testvérféltékenység, lehetnek önértékelési problémái. Esetleg a szülők nem tudják őt elfogadni, szeretetlen légkörben él. Nem fogadja el őt a tanítója, az osztályközösség, állandó konfliktusai vannak velük, netán fenyegetik az iskolával, átveszi az idősebb testvér negatív hozzáállását.

6. Családi okok

Rendezetlen a családi háttér. Rossz a család időbeosztása, állandó hajszában élnek, nincs idő semmire, főként a gyerekre. A szülők rosszul élnek, állandóan veszekszenek, esetleg elválnak. A 6-10 éves korú gyermekek hajlamosak önmagukat okolni a szülők közti konfliktusok miatt. Azt gondolják, azért ment el az apjuk vagy az anyjuk, mert ők rosszak voltak. Mély bűntudat alakulhat ki bennük. A szülők gyakori partnerváltása elmélyítheti bennük a megfosztottság érzését. Mire megszoknának, elfogadnának valakit, meg kell tőle válni. A rossz anyagi feltételek is aggaszthatják a gyereket.

7. Érzékszervi problémák

Látás – rejtett kancsalság, rejtett fiatalkori távollátás, rövidlátás, összerendezetlen szemmozgás, gyenge térlátás, a gyermek nehezen fixál és követ tárgyakat a szemével, elégtelen a szem-kéz koordináció (nem tudja a szemével követni a kéz mozgását). A pupillareflexek gyengén működnek. Nem tudja a képi információkat sorba rendezni. Keresztetett szemdominancia.

Hallás – nagyothallás, meglassúbbodott beszédhallás és beszédészlelés, keresztetett hallási dominancia. A túl kevés, vagy túl sok és erős auditív inger a csecsemőkor környékén, lehetetlenné tette a beszédhallás központjainak differenciálódását. A gyermek nem észleli pontosan a saját hangját. Háttérzaj, félfigyelemre szoktatás.

Kinesztetikus problémák – bizonytalan tapintási érzékek, bizonytalan, hiányos testséma. A gyermek nem tudja megítélni pontosan az egyes testrészeinek térbeli helyzetét. Késletetettek a mozgási reakciói, vagy nem a helyzetnek megfelelőek.

8. Beszédfejlődési rendellenesség

A beszédfejlődés megkésik. A gyermek a beszédhangokat nem érti tisztán. A beszéd dysgrammatikus. Szegényes a szókincs, hiányos a kulturális háttér. Gyenge artikuláció, merev arcmimika. A gyermek nem észleli a beszéd természetes ritmusát, rossz a beszédlejtése, bizonytalanul ítéli meg az időtartamot.

9. Sérülés

A anya terhesség alatti gyógyszeres kezelése, terhességi toxikózis, szülés körüli sérülések (megnyomódás), a szülést gyorsító gyógyszerek, fájdalomcsillapítók. Fogós, vákuumos, farfekvéses szülések. Nyakra, mellkasra tekeredett köldökzsinór, elhúzódo vagy túl gyors, rohamszerű szülés. Baleset, agyrázkódás, alkohol-, gyógyszer- vagy vegyszermérgezés, erős újszülöttkori sárgaság, agyhártya-, agyvelőgyulladás, epilepsziás rohamok, magas lázzal járó betegségek, műtéti altatás. Bármilyen oxigénhiányos állapot.

10. Magatartás

A tanulással szembeni hibás beállítódás. Túlzottan korlátozó nevelés, túl liberális nevelés. Hibás programozódás (szülés körülményei, késleltető engrammikus parancsok).

11. Az idegrendszer hibás szerveződése, részleges éretlensége

Az esetek kb. 70%-ában szerepel a tanulási nehézség okai között, gyakran társul más rendellenességekkel. A nagy mozgások összerendezetlenek. Az elemi mozgásokhoz kapcsolódó érzékelő és irányító központok tökéletlenül működnek. Az ingerületvezetés meglassúbbodott, bizonytalan. A finom mozgások pontatlanok, bizonytalan a lateralizáció.

12. Iskolai olvasástanítási módszerek

A napjainkban használatos olvasástanítási módszerek túl gyorsak a problémával küszködő gyerekeknek. Nincs idő a megfelelő szintű rögzítésre, felszínes ismereteket közvetítenek. Az ismeretanyag túl nagy, nincs tekintettel az életori sajátosságokra. Az időre olvasás külön stresszhelyzetet teremt a kisgyerekek számára, ami rontja az olvasástanulás lelki feltételeit. Az olvasástanítási módszerek gyorsaságából következik, hogy az írástanulás is túl gyors. A hatéves gyerek keze nem alkalmas még a vékony ceruzával, tollal való írásra, nyelvi készségei sem meglapozottak. Ahol az írástanulás késleltetett, egy jelentős, egymást erősítő didaktikai jelenséget hagyunk veszni. (A betű vizuális, akusztikus és motorikus képe egyszerre rögződik.) A nehézségek gyakran nem az első, hanem

a második vagy harmadik osztályban jelentkeznek. Ezt a jelenséget az okozza, hogy megfelelő alapozás híján a gyermekek nem képesek továbblépni az írás-olvasás magasabb szintjére.

*

Többféle párhuzamos, egymást kiegészítő kutatási irány ismeretes. A kutatók gyakran nem ismerik el egymás munkáját, vitatják egymás kompetenciáját a problémával kapcsolatban.

Az egyik ilyen kutatási irány a neuropszichológiára épül. A neuropszichológia azt vizsgálja, hogy az egyes agykérgi területek sérülése, illetve funkciózavara milyen következményekhez vezet az összetettebb funkcionális agyi rendszerek kialakulásában, az értelmi képességek és személyiségi struktúrák fejlődésében. Az irányzat képviselői szerint a tanulási nehézséget a gyermek minimális agykárosodása idézi elő, ami lehet mechanikus eredetű (pl. szülési sérülés, baleset), illetve fertőzés következménye (pl. agyhártya- vagy agyvelőgyulladás).

Valóban, a mechanikus illetve fertőzőes eredetű agykárosodást szenvedett gyereknél megfigyelhetők a kérdéses tünetek, amelyek azonban jelentkezhetnek császármetszéssel született, fertőzésen át nem esett, balesetet nem szenvedett gyerekeknél is.

Ugyanakkor jó szociális körülmények között a sérült gyerek is lehet tünetmentes, vagy csak minimális mértékben figyelhető meg nála az említett tünetek. Az irányzat egyik legismertebb képviselője, *Lurija* szerint az agyi rendszer három fő szerkezeti egységből áll.

Az első az agytörzs és a retikuláris formáció felső részzeit, valamint az ősi (mediális és bazális) kérgi képződményeket magában foglaló agyi blokk, melynek működése a kéreg irányító központjainak működéséhez szükséges tónust biztosítja. A tónuscsökkenés figyelemzavarhoz vezet. Romlik a bevésés képessége, sérül a gondolatok szervezettsége, megváltoznak az érzelmi reakciók. Ez a terület mintegy megalapozza, alátámasztja a fejlődéstörténeti szempontból később kialakult, fejlettebb rendszereket.

A második szerkezeti egység a mindkét agyfélteke hátsó részén lévő halántéki, fali és nyakstírtlebenyi kérgi részekből álló blokk. Ezek a területek biztosítják a látási, hallási és tapintási receptorok felől érkező információk felvételét, feldolgozását és megerősítését, illetve lehetővé teszik az ingerekre adott válaszreakciókat.

A harmadik morfofunkcionális egység az agyféltekék elülső területeit, elsősorban a homlokleányt foglalja magában. Ez a terület teszi lehetővé a mozgások és cselekvések programozását, s ez szabályozza az értelmi műveletek szerveztségét is. Itt található a matematikai logika és a beszéd motoros központja.

Az agyi rendszer három fő szerkezeti egysége együttesen vesz részt az ember pszichikus tevékenységében, viselkedésének szabályozásában. Nem lehet fontossági sorrendet felállítani közöttük; egymást felételezik és támogatják. A szerkezeti egységek bármelyikének működési zavara más-más módon gátolja a normális pszichés fejlődést, és meghatározott típusú fejlődési rendellenességhez vezet. Attól függően, hogy melyik terület működésében észlelhető zavar, nehézségek támadhatnak a látási, hallási vagy tapintási információk feldolgozásában és megőrzésében. A lokális kérgi funkciózavarok hatásukban nem maradnak elszigeteltek, hanem nehezítik az összetettebb funkcionális agyi rendszerek szerveződését és működését is. Akadályozzák a magasabb rendű pszichikai funkciók normális fejlődését, pl. a beszédkézség, az írás-olvasás kialakulását. E kutatási irány követői *Strauss* és *Lehtinen* is. Minél súlyosabbak a kérgi funkciózavarok, annál jelentősebbek a tanulási nehézségek.

Egy másik kutatási irány szerint valamely részterületen a központi idegpályák kapcsolatában jelentkező kisebb-nagyobb zavar okoz rendellenességet. A zavar lehet sérülés eredménye, de szociális eredetű is (a gyermeknek csecsemőkorától kezdve nem biztosítják a zavartalan fejlődéshez szükséges mértékben a családi nevelés értelmi és érzelmi hatásait).

Ehhez az irányzathoz tartozik az Amerikai Egyesült Államokban, Philadelphióban élő és működő pszichiáter, *Delacato* és munkacsoportja. Ők párhuzamot vontak az egyedfejlődés és a törzsfjlődés közé. Szerintük az egyedfejlődés nemcsak fiziológiai sikon

ismétli meg a törzsfajlódást, hanem ez a törvény a fejlődés minden területére érvényes (halak, hüllők, gerincesek).

Az első életév történései, ingerei meghatározó jelentőségűek az idegrendszer fejlődésében, érésében. Delacatók kiemelt területként kezelik a mozgásfejlődést, amely szoros kapcsolatban áll az idegrendszer fejlődésével. A gyermek mozgásának és észlelésének fejlődése egy-egy életszakaszban a központi idegrendszer egy-egy meghatározott területének irányítása alatt áll. Ez nem azt jelenti, hogy a többi terület nem működik, hanem adott életkorban a vezető szerep jól behatárolható struktúrához kapcsolódik. A gyermek idegrendszere csak akkor fejlődik megfelelően, ha végighalad ezeken a mozgássorokon.

Ha a mozgásfejlődés bármelyik szakasza kimarad, vagy nem gyakorolódik be eléggé, a kapcsolódó érzékelő és irányító központok nem fejlődnek megfelelően. Több terület elégtelen szerveződése tanulási nehézséghez vezet, mert a mozgás segítségével járódnak be az idegpályák, fejlődnek az agyi rendszerek.

Delacato szerint az idegrendszer egy-egy területének fejlettségéről az elemi mozgások tájékoztatnak, amit kísérletekkel és módszeres vizsgálatokkal is igazoltak. Az elemi mozgások veleszületettek és az újszülött csecsemőknél ingerhelyzetben kiválthatók. Meglévők az idegrendszer épségét bizonyítja. A mozgás segíti a testéma kialakulását, a tér-érzékelés fejlődését, a térbeli tájékozódó képesség kialakulását. A mozgás a gyermek számára a kommunikáció felvétele a világgal, amely megelőzi és előkészíti a humánspecifikus kommunikáció kialakulását (beszéd, írás-olvasás). Ezek az elemi mozgások: az úzás (hal), kúszás (hüllő), mászás (gerinces), járás (ember).

Az idegrendszer érése kb. két-két és fél éves korra befejeződik. Erre az időre az idegrendszer felépült, az idegsejtek a helyükre kerültek, új idegsejtek nem keletkeznek, az érési folyamat befejeződött. (Az időpont meghatározásában a kutatók eltérnek egymástól: vannak, akik négy, sőt tizehét éves korra teszik az érés befejeződését.) Az idegrendszer fejlődését azonban mégsem tekinthetjük lezártnak, mert az adott struktúrákon belül a szinapszisek száma nagy mértékben növelhető. A fejlődést speciális mozgásformák gyakorlásával lehet segíteni. A mozgáskoordináció javulásával az értelem is fejlődik.

Magyarországon ezt az irányt a csak újszülöttekkel és csecsemőkkel foglalkozó *Katona Ferenc* ideggyógyász professzor, és a tanulási nehézségekre specializálódott *Marton Eva* ideggyógyász képviseli (az utóbbitől munkámhoz is sok segítséget kaptam). A Debreceni Gyermekkorházban *Kovács Ferenc* irányítása mellett gyógyszeres kezeléssel próbálkoznak.

Batemann a tanulási nehézséget nem idegrendszeri vagy pszichológiai rendellenességnek tartja, hanem viselkedési problémának fogja fel, és szerinte viselkedésterápiával lehet megoldani. Ilyen esetekben a gyermek szocializációs folyamata azért lassúbb, mert a társadalmi beilleszkedéshez szükséges motivációk, ismeretek, értékek, szerepek, normák és gyakorlati készségek elsajátításához szükséges környezeti hatások és feltételek tartósan kedvezőtlenek. Ezek a kedvezőtlen körülmények függetlenül a gyermek törekvéseitől, akaratától. A családi nevelés vesélyeztető is lehet abban az esetben, ha személyiségkárosító hatásokat közvetít a gyerek felé. Következésményei az értelmi elmaradás mellett súlyos neurotikus zavarok, kóros érzelmi zavarok, deviáns magatartásformák lehetnek.

A tanulási ösztön, tanulási képesség velünk született ösztön, genetikai program, akárcsak a létfenntartás és a fajfenntartás ösztöne. Ez is az egyén és a faj fennmaradását szolgálja, nélküle az egyén képtelen lenne alkalmazkodni a körülményekhez, elpusztulna.

A genetikailag szabályozott agyi működés a szülők magatartásának utánzására, tanulásra serkent. Az újszülött magatartását, környezetéhez való viszonyát kezdetől fogva öröklött, veleszületett magatartási reakciók szabályozzák. Erre települnek a környezeti hatások által kiváltott viselkedési minták. A tanulási képesség nagyon korai életszakaszban, az első 12-20 hónapban alapozódik meg.

A fejlődés kulcsszereplője az anya. Ő az, aki mintegy megszüri a külvilágból a csecsemőhöz érkező ingereket. Az első egy év történései, nevelési hatásai nagy szerepet játszanak az ember személyiségének alakulásában (pl. rendszeresség, érzelmek kifejezé-

se, igények közlése, lehetőség a hibázásra, önállóság, biztonságérzet stb.). Az anya születés utáni depressziója nagy mértékben ronthatja a gyermek szocializációs készségének alakulását.

Az anya mellett az apa személyisége is döntően befolyásolja a gyermek személyiségfejlődését. Az apa a gyermek számára a külvilágot jeleníti meg, s nagy szerepe van abban, hogy gyermekében kedvező énkép alakuljon ki. Az apa elutasító magatartása lehetetlenné teszi, vagy igen megnehezíti a gyermek számára önmaga elfogadását, a „valami baj van velem” érzését állandósíthatja benne, s megnehezíti társadalmi beilleszkedését is. Az ilyen apa mellett felnőtt gyerekekben, különösen a fiúk esetében még a kiemelkedően jó teljesítmény mellett is egyfajta bizonyítási kényszer, alacsony önértékelési képesség rögzülhet.

Az ilyen apai magatartás mögött gyakran a szülői szerepre való felkészületlenség áll. A fiatal apák nem tudják, milyen egy csecsemő közelről, esetleg túl nagy tehernek érzik a csecsemő nevelésével, gondozásával járó felelősséget. Esetleg úgy érzik, a csecsemő elvonja tőlük feleségük szeretetét, vetélytársnak tekintik saját gyermeküket, mintegy rivalizálak vele.

A tanulási képesség alakulásának fontos tényezője a testvérek közötti kapcsolat minősége. Bizonyított tény, hogy elsőszülött, vagy egyke gyerekek között többen küzdenek tanulási nehézséggel. A második, harmadik gyerek könnyebb helyzetben van, számára több az átvehető viselkedési minta, a testvérek egymást is nevelik, tanítják. Kivétel, ha versenyszerbe kényszerítik a jó képességű elsőszülöttel.

A tanulási képesség fejlődésének sokat árt – a mi kultúrkörünkben általánosan használt – negativista nevelési módszer. Nevelésünk egyik régi beidegződése a hibák nyesegetése. A gyerekek legtöbbször azt hallják, hogy miben hibáztak, melyek a hiányosságai, mit csináltak rosszul, mit kell kijavítaniuk. Holott az önfejlesztésnek, változásnak lehet ugyan egyik motívuma, hogy a gyerekek megtudják, mit csináltak rosszul, ez ez önmagában kevés hozzá. Minden változás, önnevelés alapfeltétele önmagunk értékének tudata. A pozitív önértékelést rontják a negatív visszajelzések (rossz vagyok, buta vagyok, nem tudok változtatni).

A negativista nevelés másik buktatója a bumeráng-effektus. Gyakori jelenség, ha valakit túlságosan meg akarnak győzni valamiről, akkor az eltérő vagy ellentétes nézet válik még erősebbé, ugyanis mindenki védi a maga énképét. A sajátjától eltérő nézetet nehezen fogadja el az ember, mert veszélyhelyzetként éli azt meg, s a veszély elől saját maga régi, megszokott rendszeréhez menekül, mert ott érzi magát biztonságban. A meggyőzési kísérleteket támadásként értékeli és ennek megfelelően reagál rá. Ilyenkor a gyermek egyszerűen megmakacsolja magát, vagy agresszívvá válik. Esetleg csak színleg fogadja el a felnőtt véleményét, valójában azonban ellenáll neki.

Még rosszabb a helyzet, ha valaki valóban elfogadja a negatív visszajelzéseket. A túlzottan korlátozó nevelés bizonytalanná teszi a gyermeket. Az erősen féltő, korlátozó nevelés mesterségesen ingerszegény környezetet teremthet jó anyagi háttér mellett is. Visszafoghatja a gyermek érdeklődését a világ iránt, erősen korlátozhatja a tanulási kedvét. Akit féltének, az félni fog.

Kárt okoz a túlzottan engedékeny, mindent a gyerekekre hagyó nevelés is, mert ez esetben nem alapozódik meg a gyermekben a szabálytudat, az együttélési normák tiszteletben tartása. A túl liberális nevelés is bizonytalan személyiséget hozhat létre, az alkalmazkodási képesség csökkenéséhez, súlyos esetben hiányához vezethet; eredménye gyakran önző, agresszív magatartás is lehet.

Fontos, hogy mindig pozitív formában fogalmazzuk meg kívánságunkat, elvárásainkat a gyermek felé. Fontos, hogy megfelelően indokoljuk kéréseinket. Ha korlátozzuk valamiben, annak valóban valóságos, objektív alapja legyen. Ne a szülő vagy a pedagógus pillanatnyi hangulatán, szeszélyén múljon, mit szabad, mit nem. Fontos az együttélés szabályainak világos megfogalmazása, és a szabályok betartatása a közösség minden tagjával.

A viselkedésterápia a nevelési hibákat, a rossz beállítódásokat kívánja átprogramozni.

Más kutatók szerint az érzékelés fejlődésében történt hibák okozzák a tanulási nehézséget.

Az agykéreg egyes területei lokális működési gyengeséget mutatnak (diszfunkció). Ez a működési gyengeség jelentkezhet a látási, hallási, mozgási, kinesztetikus megkülönböztetési képesség területén, attól függően, hogy a diszfunkció melyik területet érinti. Ismert képviselője ennek az irányzatnak *Maria Frostig*, aki a látással kapcsolatos képességekre helyezte a hangsúlyt. Magyarországon ehhez az irányzathoz sorolható *Porkolábné Balogh Katalin*, aki a térérzékelés fejlődésének rendellenességeire vezeti vissza az írás-olvasás nehézségeit, s ezzel kapcsolatban egy azóta eredményesen alkalmazott, három évre szóló fejlesztési programot is kidolgozott.

Egy másik kutatási irány a verbális, nyelvi készségek tulajdonít nagyobb jelentőséget. Nyugat-Európában ez az irányzat igen elterjedt. Ismert képviselője *Jonson*, aki szerint a nyelv az az alapvető és nélkülözhetetlen eszköz, melynek segítségével tájékozódhat a gyermek az őt körülvevő világban. Az érzékelés és a nyelv együttesen adják a fogalmak nyersanyagát. Kellő nyelvi fejlettség nélkül eléképzelhetetlen megfelelő szintű iskolai tanulás.

A tanulási nehézség biztos előrejelzője lehet normál intelligenciaszint mellett is a tiszta artikuláció hiánya, a szegényes szókincs. A nyelvi fejlettséget meghatározza az auditív ingerek finom megkülönböztetésének képessége, az auditív memória minősége. Nálunk az irányzat bevezetője és legjelentősebb képviselője *Meixner Ildikó*. Az irányzat lényege, hogy az írás-olvasás gyengeségét – egy több évre szóló program alapján – logopédiai módszerekkel kezelik. Hazánkban Meixner Ildikó volt az első, aki részletes, terápiás programot dolgozott ki az olvasási készség fejlesztésére.

Bármelyik módszerrel közelítünk is a tanulási nehézséghez, a gyermek fejlődni kezd, de az esetek bizonyos százalékában azt tapasztaljuk, hogy a fejlődés egy idő után lelassul, vagy teljesen leáll, esetleg visszaesés mutatkozik.

A tanulási nehézség nagyrészt megelőzhető, vagy nagy mértékben csökkenthető lenne, ha a problémát időben felfedeznénk és célzott terápiával segítenénk a gyerekeket a hátrányok ledolgozásában. Tehát mint minden kór leküzdésében, itt is a megelőzésen van a hangsúly. Alapvető feltétel, hogy ne kerüljön be az iskolába az írás-olvasás tanulására még éretlen gyerek. A szűrővizsgálatokat minden nagycsoportos óvodással el lehetne végezni már az óvodai év elején, így a személyre szabott fejlesztésre is lenne idő.

Az iskolaérettség feltételei

1. Testi fejlettség

Hat éves korára egy átlagos gyermek kb. 120-130 cm magas és 20-22 kg. Természetesen ettől felfelé is, lefelé is adódhat eltérés. Ennek ellenére, ha a gyermek súlya jóval az átlag alatt marad, felmerül a kérdés, fizikailag bírja-e majd az iskolával járó, megnövekedett terhelést. A tapasztalat azt mutatja, hogy az alacsonyabb testsúlyú gyerekek fáradékonyabbak, teljesítményük hullámzóbb.

A gyermek testtömegének nagyságát azonban a szülők testméretei is befolyásolják, így az iskolára való érettség eldöntésénél ezt is figyelembe kell venni. Fontos a jó egészségi állapot is.

A fogváltás beindulása vagy késése az idegrendszer érettségéről tájékoztat. A fogváltás beindulása előtt a gyermek idegrendszerének nagy megterhelést jelent a rendszeres, mindennapos intenzív tanulás.

A cipő megkötésének és a gombolásnak képessége a finom mozgások fejlettségéről, a térbeli tájékozódásról és a megfigyelő képességről tájékoztat. A cipő megkötésének tudása vagy nem tudása csak részben gyakorlás kérdése, sokkal inkább éres függvénye.

2. Látás és hallás

Az írás-olvasás tanulásához nagyon fontos a jól működő látás és hallás. Érzékszervi fogyatékoság esetén nehezebb az írás-olvasás tanulása. Sajnos, egy rutin szűrővizsgálat nem derít fel minden rendellenességet (pl. rejtett kancsalság, látótér-kiesés, lusta pupillareflex, keresztezett szem- és fülDominancia, lassúbb beszédhallás stb.)

3. A jó ceruzafogás

A helytelen ceruzafogás nehezíti az írástanulást, visszafogja a fejlődést. A kézfej izmai, inai görcsös állapotba merevednek. Valódi hátrányait gyakran csak a későbbi években a

4., 5. osztályban érzi igazán a gyerek, amikor lényegesen megnövekszik az írás mennyisége és tempója. A nehézkes ceruzakezelés sok energiát emészt fel, hamarabb elfárad a gyerek.

4. *Elemi mozgások*

Az elemi mozgások összerendezettsége (mellúszás, kúszás, mászás, lábujjhegyen járás, sarkon járás, külső talpélen járás, guggoló járás, szökdelés páros lábon, fél lábon). A mozgások pontatlan, hibás kivitelezése az idegrendszer egy-egy területének éretlenségére utal, ami megnehezíti az írás-olvasás tanulását (70%) is.

5. *Egyensúlyérzék*

Az egyensúly bizonytalansága bizonyos idegrendszeri rendellenességre utal (kisagy, limbikus rendszer, ívjáratok), ami ugyancsak tanulási nehézséget, figyelem-koncentrációs problémát, magatartási zavart okozhat.

6. *Pontos finom mozgások*

A vállölnék, csuklónak, ujjaknak mozgékonyaknak, függetleneknek kell lenniük. A jól használható, jól irányítható kéz előfeltétele az írástanulásnak. Mivel a beszéd irányítását végző érző- és mozgatóközpontok a kéz mozgatóközpontjainak közelében vannak, segíthetik vagy gátolhatják egymás működését.

7. *Keresztcsatornák működése*

Tudja-e a gyerek a végtagjait egymástól függetlenül mozgatni, a kéz-, a láb-, a fejbiccentő-izmok és a mimikai izmok függetlenedtek-e egymástól? Ha nem történt meg a függetlenedés, az írástanulás nehézségbe ütközik, mert a gyerek nemcsak a kezével, hanem a lábával, a nyelvvel, az egész testével is ír. Mindannyiunk számára ismerős látvány a nyelvért kidugó, lábával kalimpáló, nagy igyekezettel író kisgyerek. Az akaratlan, főlegleges mozgások sok energiát emésztnek fel, s a gyermek hamar kifárad az írástól.

8. *Testséma*

Fontos, hogy a gyermek ismerje és tájékozódni tudjon a saját testén, ismerje testrészeinek, ujjainak a nevét, helyét. A hiányos testséma nehezíti a világban való tájékozódást, bizonytalan személyiséget eredményezhet. A világot saját magunkhoz képest tudjuk bemérni. Ha ez a pont bizonytalan, minden bizonytalanná válhat.

9. *Kéz-dominancia*

Fontos, hogy az iskolába kerülő gyerek már kialakult kéz-dominanciával rendelkezzen. A nem megfelelő kézzel történő írástanulás nehezíti az írás-olvasás elsajátítását, súlyosabb esetben beszédzavarhoz (súlyos, makacs beszédhiba, dadogás), személyiségzavarhoz vezethet, akár ál-értelmi fogyatékos tüneteket hozhat létre.

10. *Láb-dominancia*

A dominanciák akkor hibátlanok, ha azonos oldalra esnek. Az ellentétes oldali láb használata gyakran együtt jár a számolási készség gyengeségével. (Saját megfigyelés.)

11. *Szem-dominancia*

Akkor jó, ha a domináns kéz oldalára esik. Az ellenoldali szemhasználat átállíthatja a kezét. A gyerekek gyakran olvasnak visszafelé, cserélnek fel betűket, szótagokat, lassúbb lehet a szövegértés és a felidézés. A keresztelzett szem-dominancia önmagában nem szokott problémát okozni, csak ha más rendellenességekkel társul.

12. *Fül-dominancia*

Akkor jó, ha a domináns kéz oldalára esik. Az ellenoldali fül használata lassúbb, pontatlanabb beszédértéssel, a zenei hallás, ritmusérzék gyengeségével, esetleg dadogással járhat.

13. *A szemmozgás koordináltsága, fixálás, pupillareflex*

Az írás-olvasás megtanulását nehezíti, ha a két szem koordinátatlanul mozog, vagy nehezen fixál. Ennek következménye látótérkiesés, olvasás, írás nehézség lehet, de gyakori kísérője a bokák merevsége és a lábfejek befelé fordulása is. (Saját megfigyelés.) A túl tág, vagy lusta pupillareflexek olvasászavart vonnak maguk után.

14. *Jó térérzékelés*

A beiskolázás előfeltétele a jó térérzékelés. Bizonytalan térérzékelés esetén a gyerek nyugtalan lehet, az egész személyiség bizonytalanná válhat, indokolatlan féltelmei lehetnek, ami agresszióban nyilvánul meg. A magatartási zavarok, a figyelemkoncentrációs nehézségek, hipermotilitis háttérben gyakran találunk térérzékelési problémát is (nem azonos a térirányok felismerésével).

15. Térirányok felismerése térben és síkban

A névutók jelentésének pontos ismerete. A térirányok felismerése fontos feltétele az írás-olvasás tanulásának. Ha a gyermek bizonytalan a térirányok megítélésében, nem tudja megkülönböztetni a b-d-p, a-e betűket, felcseréli a betűket, szótagokat, esetleg visszafele olvas, tükörrírással vagy jobbról balra ír (nem azonos a térérzékeléssel).

16. Reprodukáló képesség térben és síkban

Az írás-olvasás előfeltétele, hogy a gyerek le tudja utánozni, másolni a látott mozdu-latsort, térbeli konstrukciót, vagy síkban alkotott mintát. Ennek hiányában képtelen lesz önállóan dolgozni. Képtelen lesz saját helyzetére átfordítani és alkalmazni a tanítótól kapott utasítást, mintát. A tanulás egyik legfontosabb útja az utánzás, másolás.

17. Soralkotás

Az írás térben és időben meghatározott rend, szabály szerint történő soralkotás (be-tűsor). Az olvasás egy betűsor dekódolása. A térben és időben való soralkotási képesség nélkül lehetetlen az írás, olvasás tanulása.

18. Szem-kézkoordináció

A gyerek akkor tud vonalközben, megfelelő szinten írni, ha a szemével úgy tudja köv-etni a keze mozgását, hogy közben nem a kezére, hanem a leírt szövegre néz. Ez a képesség hatéves korban még nem áll megfelelő érettségi fokon ahhoz, hogy a gyerek a szűk vonalrendszerben, a vékony ceruzával szépen tudjon írni. A kéz középcsontjai még nem csontosodtak el. Mikor írásra kényszerítjük a hatéves gyereket, tulajdonképpen erőszakot teszünk a természet rendjén, s az, hogy mégis megtanulnak írni, az emberi idegrendszer plaszticitását bizonyítja. Ez a képesség kb. tízéves korra érik be igazán.

19. Iránykövetés képessége

Az íráshoz elengedhetetlen, hogy a gyerek keze képes legyen a gyors, pontos irány-változtatásra. Szintén kb. tízéves korra érik be ez a képesség is. Vizsgáljuk azt is, mi a gyerek számára a természetes irány. Az, hogy balról jobbra írunk, megállapo-dás kérdése, s nincs semmilyen természetes oka. Nem biztos, hogy a gyermek számára a balról jobbra való haladási irány magától értetődőnek bizonyul.

20. Biztos alak- és háttér-megkülönböztetés

Fontos, hogy a gyerek meg tudja különböztetni az alakot és a háttérét. Fontos, hogy ki tudja választani a számára fontos információt, el tudjon vonatkoztatni a zavaró kör-ül-ményektől. Ellenkező esetben figyelmét a háttér ingerli, elvonja az olvasandó szövegről, tekintete ugrál a sorok között, vagyis minduntalan a képre téved.

21. Alak – forma – szín – nagyság felismerése (konstanciák)

A betűfelismeréshez, olvasáshoz szükséges képesség. Fejletlensége esetén a gyer-mek nem tudja megfeleltetni a kis- és nagybetűket, nem tud nyomtatott szövegről írottá másolni és betűfelismerési nehézségei is lehetnek, hiszen egy hangnak négy betűalakját kell megjegyeznie. A képesség megjelenése és megalapozása egészen a csecsemőkora nyúlik vissza.

22. Gestalt látás

Az olvasástanuláshoz szükséges képesség. E képeség fejlettségén múlik, hogy tud-ja-e a gyermek a részleteket egészként értékelni, a betűsört tudja-e szóként értelmezni. Fejletlensége esetén nehezebb vagy egyenesen lehetetlen az összeolvasás.

23. Azonosság felismerése

A betűfelismeréshez szükséges képesség. Ezen a képességen múlik, hogy a gyermek különböző szövegkörnyezetben is azonosítani tudja a betűket, illetve a betűk különféle alakjait meg tudja feleltetni egymással.

24. Különbözőségek felismerése

Ugyancsak a betűfelismeréshez szükséges képesség. Egyes betűk írott és nyomtatott alakjai között nagyon kicsi különbségek vannak. Megfelelően fejlett megkülönböztetési képesség nélkül nehéz megtanulni írni-olvasni. Gyakran előfordul a betűtévésztés.

25. Auditív megkülönböztetés

Hatéves korra kialakul az egyes hangok elkülönítésének képessége, továbbá az idő-tartam, valamint a zöngés-zöngétlen hangok megkülönböztetésének képessége. (Gya-rkolás is kell hozzá.) A helyesíráshoz, íráshoz, helyesejtéshez nélkülözhetetlen képes-ség. Hiányossága tagolási nehézséget, gyenge helyesírást von maga után.

26. Analizáló és szintetizáló képesség

Előfeltétele az összeolvasás és írás megtanulásának. Azt jelenti, hogy a gyermek hangokra tudja-e bontani, illetve össze tudja-e rakni a hangokból a szót. Gyengesége az írás-olvasás nehézségét vonja maga után (összeolvasási nehézség, betűkihagyás stb.)

27. Általános tájékozottság

Hat éves korra a gyermeknek széles körű ismeretekkel kell rendelkeznie az őt körülvevő világról. El kell tudnia helyezni magát az időben és a társadalmi környezetben. Ismernie kell a személyi adatait, lakhelyét, az évszakok, napok, napszakok változását. Az általános tájékozottság hiányosságai bizonytalanságot, nyugtalanságot vonhatnak maguk után, az új ismereteket nem tudják elhelyezni a hiányos fogalmi rendszerben, nehéz lesz a bevésés és a felidézés.

28. Beszédkészség

Hat éves korra egy adott képről vagy témáról tudnia kell a gyerekeknek néhány összefüggő mondatban beszélni. A megfelelő színvonalú beszéd alapozza meg az írott beszéd megtanulását. A fejletlen beszédkészség vagy súlyosabb beszédhiba nehezíti az írás-és olvasástanulást, s azt jelzi, hogy fejletlen a gyermeknek az írott beszéd megtanulásához szükséges idegi apparátusa. A hiányos fogalmi rendszer nehezíti az értő olvasás kialakulását.

29. Gondolkodás

A megfelelő szintű fogalmi gondolkodás előfeltétele az írás- és olvasástanulásnak. Hat éves korra a gyermeknek – ha ép értelmű –, spontán el kell tudnia végezni az elemi gondolkodási műveleteket. Ha gondolkodásmenete nem logikus, vagy nem tudja elvégezni az elemi gondolkodási műveleteket (összefüggések felismerése, következtetések levonása, elemi logikai műveletek, itéletalkotás), felmerül az értelmi fogyatékoság gyanúja.

30. Problémamegoldó gondolkodás

Az iskolába lépéssel külön hangsúlyt kap a problémamegoldó gondolkodás képessége, melynek fejletlensége nehezíti az írás-olvasás tanulását. A gyerek a tanulás során lépten-nyomon problémahelyzettel találja magát szemben. Megfelelő problémamegoldó rutin nélkül képtelen lehet az önálló munkára.

31. Az emlékezet

Az emlékezetnek négy területét vizsgáljuk. Ezek: mechanikus (szó, szám) emlékezet; késleltetett emlékezet; hosszútávú emlékezet; ritmus emlékezet.

A tanuláshoz, a bevéséshez, a feladattartáshoz, az ismeretek hasznosításához mind a négyféle emlékezetre szükség van. Bármelyik elégtelen működése nehezíti a tananyag elsajátítását, felidézését, felhasználását. Hiányosságai lehetetlenné teszik az ismeretek rendszerré szerveződését.

32. Figyelem

A megfelelően rögzíthető, tartós figyelem elengedhetetlenül fontos az iskolába lépéshez. A nehezen rögzíthető, könnyen elterelhető vagy megtapadó figyelem nehezíti, vagy lehetetlenné teszi az iskolai előrehaladást és mindenfajta ismeretszerzést. A súlyos figyelemkoncentrációs zavarban szenvedő gyerek ismeretei rendszertelenek, esetlegesek. Ez a tünet gyakran súlyos magatartási, beilleszkedési problémákkal jár együtt.

33. Emberrajz

Az emberrajz 10-12 éves korig jelzi az intelligencia fejlődését. A családrajz sok mindent elmond a gyerek érzésvilágáról, a család szerkezetéről.

34. Szocializáció

Megfelelő mértékű szocializáció nélkül nehezebb, vagy súlyos esetben lehetetlen a beilleszkedés az iskola rendjébe. A társakhoz való kapcsolódás képessége nélkül a gyermek nem érezheti jól magát a közösségben. A peremhelyzet rontja a tekintélyét a többi gyerek előtt, ami visszafogja a teljesítményt. Megfelelően tartós baráti kapcsolatok híján a gyerek magányossá válik.

35. Feladattudat

Az iskolába lépéshez fontos a megfelelő szintű feladattudat. A gyermeknek tudnia kell, hogy vannak kötelezettségei, amelyeknek eleget kell tennie akkor is, ha nincs hozzá kedve, vagy szívesebben játszana. Nem lehet elmulasztani vagy elodáznai a feladatokat. Ha ez a fajta feladattudat nem alakult ki benne, nehéznek érzi az iskolát, nyugtának a tanulást.

36. Kudarctűrő képesség

Jó kudarctűrő képesség nélkül nehéz a tanulás. Fontos, hogy a gyermek szembe tudjon nézni azzal, hogy valami nem sikerül, hogy újra hozzá merjen és akarjon fogni egy feladathoz, ne essen kétségbe attól, hogy nem az övé a legszebb, a legjobb munka, ne veszítse el a kedvét, ha valakit ki kell javítania. Fontos, hogy megtanulja: hibázni szabad, a hibázás a tanulás útja.

37. Felnöttekhez való viszony

Fontos, hogy a gyermek elfogadja a felnőtteket, bizalommal forduljon hozzájuk, ha problémája van. A szembeszegülés megnehezíti helyzetét az iskolai közösségben. (A felnőtteknek méltónak kell lenniük a gyerekek bizalmára!)

A felsorolt alapképességek megléte biztosítja a sima iskolakezdést, az örömteli írás-és olvasástanulást. Egy-egy képesség gyengébb volta ugyan még nem teszi lehetetlenné a tanulást, de kisebb-nagyobb zökkenőket okozhat. Ha a gyerek több területen teljesít gyengén, felmerül az iskolaéretlenség gyanúja. Kérdés, hogy ebben az esetben mi történjen az iskolára éretlen, felkészületlen gyerekekkel. Szerencsére a beiskolázási kötelezettség tág határok között mozog, így lehetőség nyílik az iskolakezdés kitolására.

Gyakran azonban nem megoldás, hogy a gyerek még egy évig óvodában marad, mert a halmozottan jelentkező problémák spontán módon az általánosan használt módszerekkel keveset javulnak. Megoldás lehet a visszamaradó gyerekekből iskolaelőkészítő, intenzív fejlesztő csoportot szervezni. Ebben a csoportban nagy súlyt kellene fektetni a tanulási képességek fejlesztésére, a hátrányok ledolgozására, az egyénre szabott fejlesztő programok kidolgozására.

A másik megoldás kislétszámú korrekciós első osztályok szervezése, ahol írást-olvasást és matematikát is tanulnak a gyerekek. Az év sikeres elvégzése után, ha valaki megfelelő szinten megtanult írni, olvasni, második osztályba léphet. Ha nem, iskolaelőkészítő évnék tekintik az első évet, és a következő tanévet a gyermek már sokkal jobb eséllyel kezdeheti a nagy létszámú első osztályban.

Az óvodában maradás akkor indokolt, ha a gyermek egyébként is kicsi és testileg fejletlen.

A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy az iskolába járó gyerekek többet fejlődnek, még akkor is, ha nem tanulnak meg írni-olvasni rögtön az első évben. Ilyenkor az a tanító feladata, hogy ne vegye el a gyerek kedvét a tanulástól, iskolába járásától, s ne akarja mindenáron megtanítani őt írni-olvasni, hanem a képességek fejlesztésére fektesse a hangsúlyt. Sok dicsérettel erősítse önbizalmát. A szülőkkel szorosan együttműködve, egymást támogatva segítsék a gyereket a hátrányok ledolgozásában.

IRODALOM

1. *Bödör Jenő*: Korrekciós nevelés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
2. *Delacato*: Az nehezen megy az olvasás. Philadelphia, 1964.
3. *Frostig Maria*: Vizuális percepció fejlesztése. Egyetemi jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1964.
4. *Furuhjelm Mirjam – Ingelman Alex – Wirsén Cleas*: Gyermek születik. Medicina, Budapest, 1979.
5. *Gosztonyi Jánosné* (szerk.): Iskolaéretlen tanulók az első osztályban (Tanulmány)gyűjtemény). Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
6. *Kalamár Hajnalka*: Tíz alkalommal. (Jegyzet) Egyetemi Nyomda, Budapest, 1987.
7. *Katona Ferenc*: Fejlődésneurológia, neurorehabilitáció. Medicina, Budapest, 1974.
8. *Klix Friedhart*: Az ébredő gondolkodás. Medicina, Budapest, 1985.
9. *Kontra György* (szerk.): Az emberi test. Gondolat, Budapest, 1964.
10. *Ligeti Róbert*: Gyermekek olvasászavari. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
11. *Lurija A.D.*: Válogatott tanulmányok. Gondolat, Budapest, 1975.
12. *Meixner Ildikó*: Én is tudok olvasni. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989.
13. *Meixner Ildikó – Justné Kéri Hedvig*: Az olvasástanítás pszichológiai alapja. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
14. *Meixner Ildikó – Adorján Katalin*: Szógyűjtemény a dyslexia javításához. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989.
15. *Murrayné Sz. Éva*: Játékos beszédnevelés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.

16. *Pirinyi Jánosné* (szerk.): A korrepetálás-személyiségfejlesztés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
17. *Pirro, Ugo*: A fiam nem tud olvasni. Femina Kiadó, Budapest, 1986.
18. *Porkolábné Balogh Katalin*: Készségfejlesztő eljárások tanulási nehézségekkel küzdő kiskolásoknál. Egyetemi jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.
19. *Porkolábné Balogh Katalin*: Vizsgálati eljárások a tanulási nehézségek diagnosztizálására. Egyetemi jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.
20. *Smith, Antoni*: Testünk titkai. Medicina, Budapest, 1967.
21. *Standavár Tiborné*: A korrepetálás-személyiségfejlesztés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.
22. *Szabó Pál* (szerk.): Ő is iskolás lesz. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973.
23. *Tolnai Gyuláné*: ABC-s könyv. Tankönyvkiadó, Budapest, 1992.
24. *Turner, Johanna*: Az értelem fejlődése. Medicina, Budapest, 1967.